

Die morele verantwoordelikheid van internetdiensverskaffers: 'n Christelik etiese perspektief

J J Britz & D E de Villiers
(Universiteit van Pretoria)

ABSTRACT

The moral responsibility of internet service providers: A Christian ethical perspective

The article deals with the moral responsibility of Internet Service Providers (ISPs) concerning the distribution of information in the virtual world, seen from the perspective of Christian Ethics. A number of case studies are discussed to illustrate some of the typical problems of responsibility experienced in this regard and the inadequacy of international legislation regulating internet services is pointed out. To adequately deal with specifically the moral responsibility of ISPs contemporary shifts in the concept of responsibility as a result of the process of modernisation are discussed. It is argued that the moral responsibility of ISPs is at least equivalent to that of other distributors of information. Nonetheless the moral responsibility ascribed to ISPs on the basis of liberal values would be different from that ascribed on the basis of Christian values. Liberals would tend to underplay the moral responsibility of ISPs to control the flow of information on the internet, while Christians would tend to emphasise their prospective responsibility to bar harmful information from the internet. However, in contemporary liberal democracies only ISPs serving Christians can be expected to exercise the moral responsibility that is regarded as ideal from a Christian perspective. From all ISPs the exercise of an optimal moral responsibility can nonetheless be expected.

1 INLEIDING EN PROBLEEMSTELLING

Inligtings- en kommunikasietegnologie plaas nie net wetgewers, filosowe en teoloë nie, maar ook die gewone persoon op straat voor nuwe juridiese, morele en algemene gebruiksprobleme. Een van hierdie probleme het betrekking op die vraag na wat presies die verantwoordelikheid van IDVs is ten opsigte van die verspreiding van inligting in die virtuele wêreld.

Behoort IDVs byvoorbeeld verantwoordelik gehou te word, en indien wel tot watter mate, vir skadelike en onweloweglike inligting,

waaronder kinderpornografie, aanhitsing tot of beplanning van geweld, haatspraak en laster, wat deur hul netwerk versprei word? Om die vraag verder te verfyn: Het IDVs slegs 'n reaktiewe verantwoordelikheid ten aansien van sulke inligting, om eers dan op te tree as hulle daarvan bewus gemaak word, of het hulle ook 'n verantwoordelikheid om die verspreiding daarvan proaktief stop te sit? Of moet ons eerder aanvaar dat IDVs geen verantwoordelik het om inligting te kontroleer nie, omdat hulle beskou moet word as neutrale verspreiders van inligting wat slegs 'n tegniese verantwoordelikheid het om inligting so effektief as moontlik te versprei? Of moet ons naas die tegniese verantwoordelikheid volstaan met 'n beperkte morele verantwoordelikheid van IDVs om die reg van vryheid tot uitdrukking te waarborg?

Met hierdie vrae is die doel van die artikel ook aan die orde gestel, naamlik om - vanuit 'n Christelik etiese raamwerk - ondersoek in te stel na die morele verantwoordelikheid van IDVs. In die eerste gedeelte van die artikel word aandag gegee aan wat presies verstaan word onder IDVs, asook die spesifieke verantwoordelikhedsprobleme waarmee hulle gekonfronteer word. Dit word toegeelig aan die hand van enkele gevallestudies. Daarna word die huidige juridiese diskoers rakende IDVs bespreek. Die slotsom waartoe gekom word, is dat die huidige internasionale wetgewing nie voldoende antwoorde bied op hierdie verantwoordelikhedsvraagstukke nie. Ter voorbereiding van die bespreking van die morele verantwoordelikheid van IDVs, word in 'n volgende gedeelte eers aandag gegee aan belangrike hedendaagse verskuiwinge ten aansien van die verantwoordelikhedsbegrip as 'n resultaat van die proses van modernisering. Daarna word die morele verantwoordelikheid van IDVs ten aansien van onweloweglike en skadelike inligting aan die orde gestel. Die gevolgtrekking is dat IDVs nie beskou kan word as 'agnostiese (nie-wetende) morele agente' wat geen morele verantwoordelikheid het ten opsigte van die inhoud van die inligting wat deur hul netwerke versprei word nie. Die standpunt oor wat hierdie morele verantwoordelikheid presies behels, hang af van of die uitgangspunt in "dunner" liberale waardes geneem word, of eerder in "dikker" Christelike waardes¹. Die verskille tussen 'n liberale en 'n Christelike

1 Vergelyk vir die onderskeiding "dik" en "dun" toegepas op moraliteit en etiek: M Walzer, *Thick and thin: Moral argument at home and abroad* (1994), xi, voetnoot 1. Walzer wend die term "dik" aan om 'n tipe morele

beskouing van die morele verantwoordelikheid van IDVs word uitgewys. Die artikel sluit af met 'n bespreking van die ideale en optimale morele verantwoordelikheid van IDVs vanuit 'n Christelike gesigspunt besien².

2 WAT IS 'N INTERNETDIENSVERSKAFFER?

'n IDV kan kortliks omskryf word as 'n instansie wat aan kliënte interaktiewe internettoegang verleen deur aan hulle internetfasiliteite vir die elektroniese oordrag, stoor en ontsluiting van inligting te voorsien. Kommersiële sowel as nie-kommersiële IDVs kan onderskei word. Kommersiële diensverskaffers is onder andere MWeb, World Online, Prodigy en America Online (AOL). Nie-kommersiële diensverskaffers is byvoorbeeld universiteite en ander opvoedkundige instansie, asook maatskappye wat aan hul werkers en kliënte toegang tot die internet verskaf. In Suid-Afrika is daar meer as 45 IDVs wat ongeveer 5 miljoen mense bedien (Web Services 2003: 12).

IDVs bied as deel van hul diens 'n verskeidenheid van kommunikasieforums, waaronder eposfasiliteite, die verskaffing van ruimtes om webbladsye te skep, die daarstel van kletskamers, bulletinborde, asook verspreidingslyste vir belangegroepes ("listservers"). Dit dek met ander woorde persoonlike kommunikasie (via epos), sowel as openbare forums waar menings en feite uitgeruil kan word.

Vir die beantwoording van die vraag na die morele, sowel as juridiese, verantwoordelikheid van IDVs is dit belangrik om duide-

argument aan te dui. So 'n morele argument is "richly referential, culturally resonant, locked into a locally established symbolic system or network of meanings". "Dun" is die kontrasterende term.

2 Die skrywers is daarvan bewus dat die vraag na die morele verantwoordelikheid ten aansien van skadelike en onweloweglike inligting wat toeganklik gemaak word deur die elektroniese media, nie net ten aansien van IDVs gestel kan word nie. Ook individuele gebruikers, ouers, institusionele gebruikers, internetsoekenjins en toegangspoorte tot die internet ("browsers") het in dié verband 'n morele verantwoordelikheid. Die morele verantwoordelikheid van elkeen van hierdie morele agente kan en behoort nader bepaal te word. Aangesien die beskikbaarheid van skadelike en onweloweglike inligting egter in die eerste plek afhang van die onontbeerlike rol wat IDVs as draers en verspreiders van inligting speel, is die vraag na hul morele verantwoordelikheid ten aansien van die beheer van sodanige inligting van sentrale belang.

likheid te verkry oor hoe en waar hulle inpas in die spektrum van bestaande kommunikasiemedia. Daar is basies drie rolle wat 'n IDV kan speel, of drie hoede wat dit kan dra (Spinello 2001:199-204):

'n IDV kan eerstens 'n soortgelyke rol speel as 'n uitgewer, koerant, radio- of televisiestasie. Dit is in daardie gevalle waar die IDV redaksionele kontrole toepas deur byvoorbeeld proaktief inligting te filter voordat dit versprei word, of waar hulle self inligting op 'n webbladsy plaas.

'n IDV kan ook 'n tweede hoed dra, naamlik om op te tree as 'n verspreider van inligting. Die naaste vergelykbare media is biblioteke en boekwinkels.

Die derde hoed, wat ook graag deur die meeste IDVs gedra word, is dié van 'n *algemene draer* ("common carrier") van inligting. Die IDV vervul dan die rol – of maak aanspraak daarop om slegs die rol te vervul - van medium wat die vloeï van inligting fasiliteer – soos in die geval van telefoondiensverskaffers.

Vir die bespreking van die juridiese en veral morele verantwoordelikheid van IDVs ten aansien van die beheer van inligting op die internet, is die vraag van belang of 'n bepaalde IDV met reg kan redeneer dat dit slegs aanspreeklik is vir die rol wat dit met voorbedagte rade opneem. Kan byvoorbeeld IDVs wat niks meer as elektroniese media vir die vloeï van inligting wil wees nie, 'n saak daarvoor uitmaak dat hulle vir niks meer verantwoordelik is as vir die effektiewe tegniese oordrag, stoor en ontsluiting van inligting via die internet nie? Of moet eerder, in die lig van die vermoë van IDVs om al drie rolle te speel, of weens 'n onvermydelike ineenvloei van dié rolle, geoordeel word dat hulle ook wyer morele en juridiese verantwoordelikhede het?

In die beantwoording van dié vrae moet in ag geneem word dat daar ook belangrike verskille tussen IDVs en die tradisionele media is. Hierdie verskille is as volg (Spinello, 2001:205):

Inligting, in haas alle vorme van verpakking, kan veel makliker *geskep* en *versprei* word deur enige persoon op haas enige plek as wat dit die geval is met byvoorbeeld gedrukte publikasies. Daar is met ander woorde veel minder strukturele en ander publikasie-beperkings.

Die tweede is dat die inligting via IDV veel makliker *toeganklik* is as in enige ander medium.

Derdens is dit tegnies moontlik dat alle IDVs al *drie funksies tegelyk* kan vervul. Dit is egter 'n vraag of die gelyktydige vervulling van al drie funksies meer as 'n teoretiese moontlikheid is, omrede daar in die praktyk sekere ekonomiese, tegniese en administratiewe beperkinge is. Dit is byvoorbeeld onmoontlik vir 'n IDV om die miljoene boodskappe wat daagliks deur sy netwerke gekommunikeer word inhoudelik te monitor.

3 VERANTWOORDELIKHEIDSPROBLEME VAN IDVS: ENKELE GEVALLESTUDIES

Alhoewel daar letterlik duisende gevalle voorkom waar die verantwoordelikheid van IDVs onder die soeklig geplaas word, word hier slegs enkele bekende gevalle uitgelig om die aard en die erns van die probleem te illustreer.

Moord

Op 15 Oktober 1999 is Amy Boyer in Nahua Amerika vermoor. Wat egter hierdie moord 'anders' maak is die feit dat sy vermoor is deur Liam Youens, 'n internetloerder ("stalker"). Hy het haar moord fyn beplan en het al die inligting wat hy nodig gehad het om Boyer te vind en te volg vanaf die internet gekry. Hy het onder andere van internetsoekenjins gebruik gemaak. Hy het daarna twee webbladsye geskep (waarvan die virtuele ruimte voorsien is deur 'n IDV) en via die een webbladsy in detail bekend gemaak dat hy haar gaan vermoor. Op die ander webbladsy het hy haar persoonlike inligting, sowel as foto, geplaas (Tavani & Grodzinsky 2001:77).

Een vraag wat hier gestel kan word, is of die betrokke IDV medeverantwoordelik gehou kan word vir die moord omrede daar 'n openbare forum verskaf is vir die beplanning van die moord. 'n Ander is of die IDV wel die reaktiewe morele verantwoordelikheid sou gehad het om die webbladsye van die internetloerder te verwyder en die polisie en Amy Boyer van die inhoud daarvan in kennis te stel, as dit deur 'n internetgebruiker aangemeld is. En wat is die morele verantwoordelikheid van internetgebruikers wat afkom op sulke bedenklike webbladsye? Meer nog: het alle IDVs die proaktiewe verantwoordelikheid om die inligting op die webbladsye waarvoor dit kuberruimte bied, te monitor en toe te sien dat bedenklike inligting geweer of verwyder word?

In 'n byna soortgelyke geval (April 2002) is 'n vrou in Suid-Afrika aangekla dat sy via die virtuele kletskamers 'n persoon

gewerf het om haar man te vermoor. Sy het via hierdie kletskamer bekend gemaak dat haar man haar mishandel en dat sy iemand soek om haar te help om van hom ontslae te raak. Volgens die berig het 'n persoon wel ingewillig om die moord te pleeg. Die polisie het die internetgesprek onderskep en beide staan nou op aanklag van poging tot moord (news 24.com http://news24.co.za/news24/South_Africa/gauteng/0,1113,2-7-829_1165946,00.html). Dieselfde vrae kan in hierdie geval gestel word in verband met die morele en juridiese verantwoordelikheid van IDVs as in die vorige geval.

Seksuele teistering

Die Randi Barber en Gary Dellapenta geval is 'n verdere voorbeeld wat die vraag na die verantwoordelikheid van IDV aan die orde stel (Tavani 2001:109). Barber en Dellapenta het in 1996 ontmoet. Laasgenoemde wou meer as net 'n vriendskap hê. Barber was egter nie daartoe gewillig nie. Sy het 'n paar maande later oproepe en selfs persoonlike besoeke van mans ontvang met uitnodigings tot 'n seksuele relasie. Tot Barber se skok en ontugtering moes sy uitvind (via een van die mans) dat hulle haar 'ontmoet' het via 'n internet kletskamer en dat sy haar daarin voorgestel het as iemand wat van 'kinky' seks hou. Na ondersoek het dit egter geblyk dat Dellapenta homself valslik voorgedoen het as Barber tydens die internetgesprekskamer ontmoetings. In hierdie geval het Dellapenta dus pseudoniem die virtuele dienste van die IDV (kletskamers) gebruik om Barber in die fisiese ruimte te viktimizeer.

Vrae wat hier gestel kan word, is onder andere die volgende: Wat is die verantwoordelikheid van IDVs in gevalle waar daar van anonimiteit of pseudonieme gebruik gemaak word? Moet die IDV die privaatheid van gebruikers skend deur inligting bekend te stel wat die anonieme persoon kan opspoor? Wat is die verantwoordelikheid van IDVs in gevalle waar deelnemers aan die virtuele gespreksforums die IDV attent maak op die aard en inhoud van die gesprekke?

Kinderpornografie

In 'n geval in Kanada het 'n persoon by sy IDV gekla dat hy nie sy epos kan oopmaak nie en dat die sisteem baie stadig is (Kerr, 2001: 167-176). Alhoewel hy self probeer het om die fout reg te stel, kon hy nie daarin slaag nie. Hy het dus sy IDV versoek om die probleem op te los. Die IDV het toe op versoek van die gebruiker die epos

oopgemaak. In die epos is daar egter aanhangsels met kinderpornografie gevind. Hierdie situasie het die IDV voor bepaalde keuses geplaas. Die eerste moontlikheid was om die internetverbinding bloot te herstel en die epos deur te stuur. Hierdeur hou die IDV hom streng aan die rol van draer van inligting en word die privaatheid en outonomie van die internetgebruiker gerespekteer (Britz 1996:175). Alternatiewelik kon die IDV die kinderpornografie verwyder het en die gebruiker daarvan in kennis gestel het. So 'n benadering gee erkenning aan beide die outonomie van die gebruiker en die kontrolerende mag van die IDV. 'n Ander moontlikheid was om die polisie te laat weet, sonder om die geadresseerde van die eposboodskap te verwittig. Hierdeur word 'n bepaalde 'polisiefunksie' aan die IDV toegeken. In hierdie spesifieke geval het die IDV die laaste opsie gevolg.

Laster

Gedurende die negentiger jare het die IDV Prodigy, gesetel in die VSA, as beleid gestel dat geen obskure, onakkurate of onweloweglike inligting via Prodigy versprei mag word nie. Lidmaatskap van Prodigy was onderhewig aan die ondertekening van 'n kontrak waarvolgens lede onderneem om nie sodanige inligting te versprei nie. Ten einde seker te maak dat hieraan uitvoering gegee word, het Prodigy, deur middel van filtersagteware, inligting vooraf geskandeer en terme met byvoorbeeld eksplisiete seksuele verwysings is outomaties verwyder. Gedurende Oktober 1994 het daar egter op Prodigy se *Money Talk* bulletinbord 'n anonieme lasterbodskap verskyn waarin 'n geloofwaardige makelaarsfirma (Stratton) verkeidelik beskuldig is van kriminele aktiwiteite, waaronder bedrog (Spinello 2001:202). Alhoewel hierdie inligting nie self deur Prodigy geskep is nie, het die gespreksforum wel onder Prodigy se toesig en beheer plaasgevind. Etiese vrae wat na aanleiding van hierdie insident gevra kan word is onder andere: Kan 'n IDV medeverantwoordelik gehou word vir laster wat via sy internetdiens versprei word? Is daar verswarende omstandighede ten opsigte van medeverantwoordelikheid vir IDV's in gevalle waar 'n proaktiewe beleid van inligtingfiltering gevolg het? Verhoog 'n verskerpte morele bewusheid, soos geopenbaar deur Prodigy, nie 'n IDV se regs aanspreeklikheid nie?

Hierdie gevallestudies illustreer dat die verantwoordelikhedsproblematiek waarmee ons gekonfronteer word as dit om die beheer

van inligting deur IDV's gaan, in 'n belangrike mate saamhang met die rol van waardes wat in die spel is. Verantwoordelikheid is naamlik 'n tweede vlak normatiewe begrip. Wanneer verantwoordelikheid toegeskryf word, geskied dit altyd aan die hand van eerste orde waardes wat deur die betrokkenes as ter sake en as geldig aanvaar word. Hierdie eerste vlak waardes in terme waarvan iemand verantwoordelik gehou word, kan moreel, maar ook juridies of suiwer funksioneel (of tegnies) van aard wees. Indien iemand verantwoordelik gehou word in terme van slegs een spesifieke morele, juridiese of tegniese waarde is die verantwoordelikhedsproblematiek relatief eenvoudig. Indien daar egter meerdere en selfs botsende morele waardes is aan die hand waarvan iemand verantwoordelik gehou word, is die verantwoordelikhedsproblematiek meer ingewikkeld. Dit is des te meer die geval as tegniese, morele én juridiese waardes in die spel is. Enkele van die waardes (en ook botsing van waardes) wat in die spel is as dit om die beheer van inligting op die internet gaan en die uitkoms van vrae in verband met die verantwoordelikheid van IDVs kan beïnvloed, is die volgende:

Die waarde van tegniese effektiwiteit in die oordrag, stoor en ontsluiting van inligting. IDVs erken geredelik hul verantwoordelikheid om aan die kriteria van tegniese effektiwiteit wat hulself aanvaar het of deur die staat aan hul opgelê word, te voldoen.

Wanneer bepaalde morele en juridiese regte van individue ook as grondslag vir die verantwoordelikheid van IDVs aanvaar word, is hul verantwoordelikheid veel meer omvattend en ook meer verwickeld. Sodanige regte wat ook in die grondwet van Suid-Afrika verskans word, is: die reg op vryheid van uitdrukking, die reg op privaatheid (wat die reg om privaat epos te stuur, anoniem te kommunikeer en persoonlike inligting aan die IDV verskaf vertroulik te hou, insluit), asook die reg tot gelyke en menswaardige behandeling (wat die reg om nie skade berokken te word en teen gediskrimineer te word nie, insluit). Dit is reeds met die eerste oogopslag duidelik dat die reg op privaatheid en die reg op gelyke en menswaardige behandeling met mekaar in spanning kan verkeer as dit om die beheer van inligting op die internet gaan.

Die situasie word nog meer ingewikkeld as die breëre gemeenskap of bepaalde gemeenskappe in die samelewing verwag dat IDVs hul godsdienstige en morele waardes eerbiedig en die ver-

antwoordelikheid het om inligting wat daarmee in stryd is van die internet te weer. Die kernvraag in dié verband is: Behoort die IDV op te tree as ‘n forum wat die vryheid van die individuen ten alle koste handhaaf, met ander woorde geen sensuur en geen inmenging in die kommunikasie toelaat nie, of het dit ook ‘n sosiale verantwoordelikheid om die waardes van die maatskappy te beskerm omrede dit optree as ‘n openbare kommunikasie-medium - soos byvoorbeeld koerante en radiostasies? (Britz 1998:297).

Uit die laaste opmerking blyk dat standpunte oor wat die rol van ‘n IDV as kommunikasiemedium is en oor watter waardes in die spel is as hul verantwoordelikheid bepaal word ten nouste saamhang. Die standpunt wat oor die een ingeneem word, korreleer met en bepaal onvermydelik die standpunt oor die ander.

4 WAT SÊ DIE REG?

Vir ‘n bespreking van die morele verantwoordelikheid van IDVs ten aansien van die beheer van inligting op die internet, is die huidige stand van die internasionale diskoers rakende die regs aanspreeklikheid van IDVs besonder relevant. Alhoewel daar ‘n belangrike onderskeid is tussen morele verantwoordelikheid en regs aanspreeklikheid – ‘n persoon sal byvoorbeeld slegs morele verantwoordelikheid aanvaar op grond van ‘n morele waarde waarmee sy instem, maar het geen keuse om regs aanspreeklikheid te aanvaar as die hof oordeel dat sy die wet oortree het nie – is daar meestal ‘n bepaalde konvergensie tussen morele en juridiese verantwoordelikheid. In die meeste gevalle gee regs aanspreeklikheid, soos omskryf deur die wet, uitdrukking aan ten minste ‘n minimum konsensus oor morele verantwoordelikheid. Hoe sterker die konsensus in die nasionale en ook internasionale gemeenskap is oor morele verantwoordelikheid, hoe sterker en meer omvattend sal ook die bepaling van regs aanspreeklikheid in wetgewing wees. Die stand van die juridiese diskoers oor regs aanspreeklikheid is daarom ‘n goeie aanduiding van die mate waarin daar ten aansien van spesifieke sake duidelikheid en konsensus oor morele verantwoordelikheid bereik is.

Na aanleiding van ‘n ondersoek gedoen deur Lipinski, Buchanen en Britz (2002) oor die huidige juridiese diskoers rakende die verantwoordelikheid van IDV kan die volgende samevattende opmerkinge gemaak word:

Daar bestaan tans geen internasionale eenstemmigheid rakende die wetlike verantwoordelikheid van IDV nie. Die meeste ontwikkelende lande het byvoorbeeld geen spesifieke wetgewing daarvoor nie. Suid-Afrikaanse wetgewing hieroor is eers in 2002 aanvaar.

Die VSA, wat gereken kan word as die leidinggewende land wat betref internetwetgewing het tans, vanuit 'n morele perspektief, uitsers onbevredigende wetgewing. Volgens seksie 230 (c) van die *Communication Decency Act* geniet IDVs byna volledige immunititeit ten opsigte van moontlike wetlike vervolging oor inligting wat deur hul netwerke versprei word. Hierdie seksie van die wet lees as volg: "No provider or user of an interactive computer service shall be treated as the publisher or speaker of any information provided by another information content provider" (soos aangehaal deur Lipinski et al, 2002: 148). Hierdie seksie van die wet staan ook bekend as die '*Good Samaritan*' seksie wat volle vrywaring aan IDVs verleen.

Die Engelse reg, wat hoofsaaklik in die Anglo-Saksiese wêreld toegepas word, onder andere ook in Suid-Afrika, het presies 'n teenoorgestelde interpretasie rakende die verantwoordelikheid van IDVs. Hiervolgens word IDVs wel hanteer as uitgewers wat 'n redaksionele kontrole-beheer impliseer. Die voorwaarde is egter dat IDVs wel kennis moes gedra het van die spesifieke onwettige inligting wat deur sy netwerke gekommunikeer is.

Uit juridiese argumente van verskillende IDVs blyk dit ook dat hulle hulself graag beskou as sogenaamde 'common carriers' wat primêr verantwoordelik is vir die daarstel van 'n effektiewe inligtingskommunikasie infrastruktuur (Lipinski, et al, 2002: 150). Die rede hiervoor lê hoofsaaklik in die vrese van IDVs dat hulle vervolgt kan word vir bepaalde aktiwiteite van skeppers van inligting waarvoor hulle, weens praktiese beperkinge, nie volledig kontrole het nie.

Wat is dan die implikasies hiervan? Eerstens is dit duidelik dat wetgewers (internasionaal) nie eenstemmig is oor die juridiese verantwoordelikheid van IDVs nie en dat hulle nog nie duidelikheid het oor presies waar IDVs inpas in die raamwerk van die tradisionele media nie. Tweedens is dit duidelik dat die wetgewing in die VSA die opvatting versterk dat IDVs slegs die rol van 'algemene draers' ('common carriers') vervul wat net verantwoordelik is vir die effek-

tiewe vloei van inligting. Hierdie interpretasie van die regspraakbaarheid van IDVs inhibeer hulle om enige morele verantwoordelikheid rakende die inhoud van inligting te aanvaar.

Die vraag is of ons, spesifiek vanuit die perspektief van die Christelike Etiek besien, kan aanvaar dat IDVs hul morele verantwoordelikheid van die inligting wat via die internet versprei word so van hulle afskuif?

5 VERSKUIWINGE IN DIE VERANTWOORDELIKHEIDSBEGRIP VANWEË MODERNISERING

Voordat meer indringend aandag gegee word aan spesifiek die morele verantwoordelikheid van IDVs, moet eers kennis geneem word van 'n aantal ingrypende ontwikkelinge ten aansien van die begrip van verantwoordelikheid as gevolg van die invloed van die proses van modernisering oor die afgelope paar eeue³. Insig in dié verskuiwinge kan help om die huidige ontwikkelinge rondom die juridiese aanspreeklikheid van IDVs beter te verstaan. Dit kan ook 'n bydrae lewer tot 'n meer genuanseerde standpunt oor die morele verantwoordelikheid van IDVs. Ons bespreek kortliks enkele relevante verskuiwinge⁴:

1 Vanweë die uitbreiding van wetenskaplike kennis en die toepassing daarvan in moderne tegnologie het ook die mag van die mens geweldig uitgebrei. Waar mense in die pre-moderne fase van ontwikkeling geneig was om die status quo van sosiale strukture en fisiese omstandighede as 'n onveranderlike gegewe te beskou waarby hulle hul moes neerlê, word die moderne fase van ontwikkeling

3 Met modernisering word die maatskaplike ontwikkeling verstaan wat gekenmerk word deur die strewe om probleme met behulp van die rede op te los. Sien Van der Ven (1993:17-26) vir 'n kernagtige en verhelderende bespreking van modernisering.

4 Verskuiwinge in die verantwoordelikheidsbegrip word onder andere deur die volgende filosowe bespreek: K Bayertz, W Davis, H Jonas, J Ladd, R McKeon en C Mitcham. Teoloë wat ook erns gemaak het met hierdie verskuiwinge is: J Fischer, W Huber, UHJ Körtner, H Kress, WE Müller, HR Niebuhr, J Römelt en W Schweiker. Sien die literatuurverwysings vir die relevante publikasies van dié filosowe en teoloë. Voorlopers van die huidige debat oor die belang en spesifieke aard van verantwoordelikheid was die sosioloog M Weber in sy toespraak "Politik als Beruf" (1918) en die teoloog D Bonhoeffer in sy boek "Ethik" (1998) (geskryf in die gevangenes in Duitsland gedurende die laaste jare van die Tweede Wêreldoorlog).

beheers deur die besef dat die mens in staat is om die status quo te verander en 'n beter wêreld kan skep. Daarmee *neem* egter ook die menslike *verantwoordelikheid* *geweldig toe* (De Villiers 2002:16-18). Mense het nou self die verantwoordelikheid om die wêreld 'n beter plek te maak. As hul pogings in dié verband egter verkeerd loop, of hulle nalaat om die wêreld 'n beter plek te maak, het hulle net hulself om te blameer.

2 Waar morele waardes vir die grootste deel van die Westerse geskiedenis voorrang bo suiwer funksionele waardes gehad het, is daar in die moderne fase nie net die neiging om in lewensverbande soos die ekonomie en die politiek voorrang te verleen aan funksionele of effektiwiteitswaardes nie, maar om morele waardes heeltemal uit te skuif uit hierdie lewensverbande en die geldigheid daarvan te beperk tot die private sfeer. Die onderliggende oortuiging is dat die toepassing van morele waardes in die ekonomie en die politiek effektiwiteit aan bande lê, maar ook dat die nastrewing van ekonomiese en politieke effektiwiteit in elk geval tot die beswil van die meerderheid mense wat betrokke is, sal wees. Dit beteken ook dat in lewensverbande soos die ekonomie en die politiek verantwoordelikheid by uitstek in terme van funksionele waardes verstaan word. Die verantwoordelikheid van sakelui is om hul winste op te stoot deur so effektief moontlik te produseer en handel te dryf en die verantwoordelikheid van politici is om so effektief moontlik die doeleindes van 'n bepaalde nasie te realiseer. "Verantwoordelikheid" word in dié lewensverbande dus feitlik 'n sinoniem vir "*funksionele verantwoordelikheid*".

3 Modernisering het ook tot die rasionalisering van arbeid gelei. 'n Proses van werkverdeling is aan die gang gesit waarin organisasies, maar ook werknemers binne organisasies, steeds meer spesialiseer. Tussen en binne organisasies vind 'n steeds skerper en fyner afbakening van rolle plaas. Dit bring ook bepaalde konsekwensies vir die toeskrywing van verantwoordelikheid teweeg. Die verantwoordelikheid van organisasies en werknemers word verskraal tot *rolverantwoordelikheid* (Kuflik, 1999:175). Hulle kan slegs verantwoordelik gehou word vir die uitvoering van 'n spesifieke taak wat hulle op hulle geneem het of aan hulle toebedeel is. Aangesien rolle meestal uitsluitlik in terme van die uitvoering van 'n suiwer funksionele taak omskryf word, bestaan daar ook die neiging om rolverantwoordelikheid as funksionele verantwoordelikheid te verstaan, en

nie te aanvaar dat daarmee ook morele verantwoordelikheid gepaard gaan nie.

4 In die loop van die twintigste eeu het dit egter al meer duidelik geword dat 'n uitsluitlik funksionele werkwyse in die politiek, in die besigheid en in die toepassing van tegnologie nie slegs goeie gevolge het nie, maar ook dikwels uiters negatiewe newe-gevolge. Miljoene mense het in oorloë gesterf wat om suiwer strategiese redes met behulp van gesofistikeerde moderne wapens gevoer is. Waar moderne tegnologie meer konstruktief aangewend is, soos in die nywerheid om ekonomiese groei te bevorder, het dit gepaard gegaan met 'n toenemende bedreiging van die natuurlike omgewing en menslike gesondheid. Dit het, met ander woorde, steeds meer duidelik geword dat die toepassing van moderne tegnologie gepaard gaan met ernstige risiko's.

Vir die toeskrywing van morele en juridiese verantwoordelikheid het dit twee ontwikkelinge tot gevolg gehad. In die eerste plek het veral die toepassing van moderne tegnologie teweeggebring dat die *klassieke, hoofsaaklik retrospektiewe model van die toeskrywing van morele en juridiese verantwoordelikheid onder druk* gekom het. Op grond van hierdie model is 'n persoon moreel en/of juridies aanspreeklik vir 'n negatiewe uitkoms as vasgestel word dat dit oorsaaklik teruggevoer kan word na die doelbewuste optrede van die persoon en dit blyk dat dié optrede in stryd is met die morele waardes en/of wette van 'n bepaalde gemeenskap (Bayertz 1995:14-15). Met die ontwikkeling van moderne tegnologie het daar egter 'n afswakking van die oorsaaklike verband tussen die negatiewe uitkomst van die toepassing van dié tegnologie en die doelbewuste handeling van mense plaasgevind, sodat ons van 'n groeiende *verantwoordelikheids gaping* in hedendaagse samelewings kan praat (De Villiers 2002:18-19). Die rede vir dié afswakking is dat met die toepassing van moderne tegnologie daar al meer *tussengangers* tussen persone wat byvoorbeeld vervaardigingsoperasies hanteer en die uiteindelijke uitkomst van dié operasies ingeskuif word: gereedskap, masjiene en tegniese stelsels. As ernstige ongelukke voorkom, of dinge verkeerd loop en finansiële skade gely word, het dit meestal nie met die *opset* of selfs *nalatigheid van mense* te doen nie, maar met die *mislukking van stelsels*. Dit is daarom dikwels bykans onmoontlik om in terme van die klassieke verantwoordelikhedmodel bepaalde persone of 'n bepaalde instansie moreel of juridies verantwoordelik te hou vir die negatiewe gevolge van ernstige nywerheidsongelukke (Bayertz

1995:26-28). Dit is veral die geval as rekenaars in vervaardigingsoperasies gebruik word om menslike besluitneming so veel as moontlik uit te skakel (Ladd 1991:671-672). Om die probleem van die aanspreeklikheid vir 'n groeiende aantal nywerheidsongelukke te hanteer is in die regsweese oor die afgelope eeu steeds minder 'n beroep op die klassieke model van aanspreeklikheid gedoen. 'n Nuwe beginsel van *streng aanspreeklikheid* (“*strict liability*”) is geformuleer in terme waarvan diegene wat die bron van skade besit en voordeel trek uit die bron, wetlik verantwoordelik gehou kan word vir die skade (Bayertz 1995:29; Mitcham 1987:4-7; Johnson 2000:124).

Die ernstige risiko's wat die toepassing van moderne tegnologie inhou, het ook tot 'n tweede verskuiwing in die verantwoordelikhedsbegrip gelei. Al meer stemme het opgegaan dat dit nie meer voldoende is om retrospektief te probeer vasstel wie nou eintlik moreel en juridies aanspreeklik is vir die negatiewe gevolge van tegnologietoepassing nie. Filosofe soos Hans Jonas en John Ladd het gepleit vir die invoering van 'n nuwe *prospektiewe verantwoordelikhedsbegrip* wat inhou dat veral instellinge daarvoor verantwoordelik gehou word om vooruit te kyk en aktief toekomstige skade vir mense en die natuur te voorkom deur in die hede maatreëls te neem om risiko's so veel as moontlik uit te skakel (Jonas 1984:6-8; Ladd 1991:664-675). Afgesien van die onontbeerlikheid van die toeskrywing van sodanige prospektiewe verantwoordelikheid om 'n leefbare toekoms vir toekomstige geslagte te verseker, hou dit ook die voordeel in dat met behulp daarvan die probleem van die retrospektiewe toeskrywing van morele en juridiese aanspreeklikheid ook makliker hanteerbaar word. As byvoorbeeld vasgestel kan word dat die bestuur van 'n wapenfabriek nagelaat het om die voorkomende maatreëls te neem wat deel van hul prospektiewe verantwoordelikheid is, kan hulle tereg retrospektief aanspreeklik gehou word vir die skade as gevolg van 'n ontploffing in hul fabriek. 'n Algemene beginsel kan in hierdie verband geformuleer word: “Hoe duideliker die veld van prospektiewe verantwoordelikheid omskryf word, en hoe meer spesifiek prospektiewe verantwoordelikheid aan heel spesifieke persone en instellinge toegeskryf word, hoe meer moreel geregverdig is dit ook om hulle retrospektief aanspreeklik te hou vir negatiewe uitkomst van tegnologiese toepassings en van hulle te verwag om kompensasie vir skade wat berokken word, te betaal” (De Villiers 2002:19).

Al hierdie verskuiwinge ten aansien van verantwoordelikheid kan duidelik geïllustreer word aan die hand van die internet en IDVs. Die grootskaalse benutting van die internet het in hierdie tyd waarin inligting mag is die mag van die mens geweldig uitgebrei. Wat die internet in dié verband so besonder maak, is dat dit vir steeds meer mense toegang tot steeds meer inligting bied en daarmee die toename in mag van steeds meer mense fasiliteer. Dié toename in mag bring ongetwyfeld 'n groter morele verantwoordelikheid teweeg vir skadelike newe-gevolge van internetgebruik en die toenemende misbruik van die internet – soos geïllustreer in die gevallestudies wat bespreek is. Veral die feit dat die toeganklikheid van die internet toeneem en veral kinders toenemend daarvan gebruik maak, verhoog die morele verantwoordelikheid. In pas met 'n algemene tendens is IDVs egter geneig om hierdie morele verantwoordelikheid van hulle af te skuif, en hul eie verantwoordelikheid as uitsluitlik 'n funksionele of tegniese verantwoordelikheid om inligting so effektief en betroubaar moontlik oor te dra, te beskou. Hulle beperk dus hul eie rol in die samelewing tot dié van algemene draers van inligting. 'n Bykomende rede vir dié inperking van hul rol tot 'n suiwer funksionele een, is dat die klassieke model van die toeskrywing van morele verantwoordelikheid oënskynlik nie so toepaslik is op die internet en op IDVs nie. Dit is geensins maklik om die negatiewe uitkomst van internetgebruik of –misbruik terug te voer na identifiseerbare persone of instellinge wat die negatiewe uitkomst met opset teweegbring het nie. Selfs waar dit duidelik is dat kwade opset in die spel is, is dit dikwels, vanweë die groot speelruimte wat die internet vir anonieme benutting bied, bykans onmoontlik om retrospektief 'n bepaalde persoon of instelling te identifiseer en aanspreeklik te hou vir skadelike uitkomst. Die kwade opset van misbruikers van die internet, kan egter in elk geval nie toegeskryf word aan enige kwade opset by die IDVs waarvan hulle gebruik maak nie.

Dit alles dui daarop dat die toeskrywing van morele (en juridiese) verantwoordelikheid in die geval van IDVs nie uitsluitlik in terme van die klassieke model van verantwoordelikheidstoeskrywing kan geskied nie. Die vraag is of 'n prospektiewe verantwoordelikeheidsbegrip ons nie kan help om die problematiek van die morele verantwoordelikheid van IDVs beter te hanteer nie (vgl. Feinberg 1970:187-221; Vedder 2001:2).

6 DIE MORELE VERANTWOORDELIKHEID VAN IDVs

Waarom is dit nodig om aandag te gee aan die morele verantwoordelikheid van IDVs en kan 'n mens nie maar volstaan met hul juridiese verantwoordelikheid nie? Ons het reeds daarop gewys dat die bepaling van juridiese verantwoordelikheid in 'n belangrike mate berus op die morele konsensus wat daar in 'n samelewing bestaan. Helderheid en eenstemmigheid oor die morele verantwoordelikheid van IDVs is dus bevorderlik vir die bepaling van die juridiese verantwoordelikheid van IDVs. Daar is egter nog 'n rede waarom 'n bespreking van die morele verantwoordelikheid van IDVs van belang is. Persone, maar ook instansies soos IDVs, se verantwoordelikheid begin nie eers as daar 'n wet bestaan in terme waarvan hulle juridies verantwoordelik gehou kan word nie. Wetgewing dien slegs die beskerming van mense se belange in 'n relatief klein aantal gevalle waar daar sprake is van ernstige benadeling en waar daar reeds oor 'n tydperk duidelikheid en eenstemmigheid verkry is oor die presiese formulering van wetsbepalings. Morele waardes en norme daarenteen dien die beskerming van 'n veel wyer spektrum van menslike belange. Vir 'n omvattende beskerming van menslike belange is dit daarom onontbeerlik dat persone en ook instansies soos IDVs nie slegs juridies nie, maar ook moreel verantwoordelik gehou sal word vir wat hulle doen en ook nalaat om te doen.

Wat is nou egter die morele verantwoordelikheid van IDVs? Uit wat tot dusver bespreek is, is dit duidelik dat die antwoord op dié vraag deur veral twee faktore bepaal word: die siening wat 'n mens het van die rol wat IDVs ten aansien van inligting speel en die morele waardes op grond waarvan verantwoordelikheid toegeskryf word.

Die kernvraag ten aansien van die rol van IDVs is of dit ooit beperk kan word tot dié van *draer van inligting*. Indien dit moontlik is om die rol van IDVs in die samelewing sodanig te beperk, het hulle hoofsaaklik 'n *funksionele verantwoordelikheid* om inligting so effektief en betroubaar as moontlik oor te dra. Dit wil nie sê dat hulle dan geen morele verantwoordelikheid het nie. Die onbetroubare oordrag van inligting kan mense en instellings groot skade aandoen. Die betroubare oordrag van inligting is daarom ook vanuit 'n morele gesigspunt besien van belang. Nogtans bly die morele verantwoordelikheid van IDVs 'n relatief beperkte een as die rol daarvan tot draer van inligting beperk word.

Die argument wat meestal aangevoer word vir die standpunt dat IDVs se rol nie meer behels as draer van inligting nie, is dat dit 'n dergelike rol as die verskaffers van telefoondienste in die samelewing speel. Dit is 'n vergelyking wat egter nie heeltemal opgaan nie. Inligting wat deur telefoondiensverskaffers oorgedra word, is feitlik uitsluitlik private inligting wat slegs toeganklik is vir diegene wat in 'n telefoongesprek betrokke is. In die geval van IDVs is slegs 'n gedeelte van die inligting wat oorgedra word, van so 'n aard. Inligting wat op webbladsye, internetkletskamers en -bulletins verskaf word, is uit die aard van die saak openbaar van aard en vir die publiek toeganklik. Alhoewel die inligting wat via epos oorgedra word dikwels privaat en slegs vir 'n bepaalde persoon of persone bedoel is, doen epos steeds meer diens as kommunikasiemiddel in die algemene verspreiding van inligting.

Dit beteken dat IDVs nie slegs as draers van inligting diens doen nie. Hul rol is in 'n groot mate eerder vergelykbaar met verspreiders van inligting soos boekwinkels en biblioteke. In soverre hulle betrokke is by die openbare verspreiding van inligting, het hulle daarom ook dieselfde morele verantwoordelikhede as boekwinkels en biblioteke. Hulle behoort toe te sien dat hulle geen wetlik verbode en moreel aanstootlike inligting versprei nie en dat onwetlike en moreel verwerplike aktiwiteite nie deur die inligting wat hulle versprei, bevorder word nie. Dit geld in 'n versterkte mate vir alle IDVs wat die rol van uitgewer uitdruklik op hulle neem. Die opneem van so 'n prospektiewe verantwoordelikheid impliseer oënskynlik dat alle IDVs ook alles binne hul vermoë sal doen om te verhoed dat sulke inligting via hulle dienste versprei word.

Dit is op hierdie punt dat dit egter duidelik blyk dat nie slegs die siening wat 'n mens van die rol van IDVs ten aansien van inligting het, bepaal watter morele verantwoordelikheid aan hulle toegeskryf word nie, maar ook die morele waardes wat 'n mens as vertrekpunt gebruik. Indien morele verantwoordelikheid in terme van liberale waardes bepaal word, sal die neiging wees om die kontrolerende verantwoordelikheid van IDVs te onderspeel. Die klem sal eerder val op die morele verantwoordelikheid van IDVs om die individuele vryheidsregte van gebruikers, soos hul reg op vryheid van uitdrukking, op privaatheid en op 'n vrye vloei van inligting, te eerbiedig. Selfs al word deur middel van die internet inligting oorgedra wat in stryd is met die morele oortuigings van selfs die meerderheid in die samelewing en aan hulle aanstoot gee, behoort IDVs hulle daarvan te

weerhou om sulke inligting van die internet te weer. Op grond van die individuele vryheidsregte sal die voorstander van liberale waardes ook oordeel dat dit die morele verantwoordelikheid van IDVs is om hoë prioriteit aan die beskerming van die vertroulikheid van private inligting wat elektronies oorgedra word en aan die anonimiteit van epos- en internetgebruikers, te verleen. Die konsekwente liberalis sal daarom ook oordeel dat IDVs geen morele verantwoordelikheid het om die naam van 'n anonieme gebruiker wat hom of haar skuldig maak aan ernstige misbruik van die internet, vas te stel en aan die polisie bekend te stel nie.

Dit beteken nie dat die voorstander van liberale waardes sal ontken dat IDVs in bepaalde uitsonderingsgevalle wel die morele verantwoordelikheid het om skadelike inligting van die internet te verwyder nie. Die erkenning van individue se reg op menswaardigheid en op lewe is ook deel van die liberale moraliteit. Die aantasting van menswaardigheid of die bedreiging van menslike lewe deur die inligting wat oorgedra word, moet dan egter verkieslik wetlik verbode wees. Dit is ook onwaarskynlik dat die liberalis sal aanvaar dat IDVs 'n prospektiewe verantwoordelikheid het om sulke inligting by voorbaat van die internet te weer, omdat die uitoefening van so 'n verantwoordelikheid te veel inbreuk sou kon maak op die reg op vryheid van spraak en op privaatheid van die individu. Sy sou eerder geneig wees om te erken dat IDVs wel reaktief die morele verantwoordelikheid het om ooglopend skadelike en onwettige inligting van die internet te verwyder as hulle deur gebruikers daarop attent gemaak word.

Wat is nou egter die morele verantwoordelikheid van IDVs vanuit 'n Christelike perspektief besien? Na ons mening is dit nodig om in hierdie verband te onderskei tussen die *ideale* en die *optimale* morele verantwoordelikheid van IDVs. Vanuit 'n Christelike gesigspunt besien, is die ideale morele verantwoordelikheid van IDVs gebaseer op 'n sterk of "dik" Christelike moraliteit. Dit is 'n moraliteit wat 'n eiesoortig Christelike karakter het en daarom ook slegs deur Christene volledig onderskryf kan word. Daarom kan, streng genome, ook slegs van 'n IDV wat spesifiek Christene bedien, verwag word om so 'n ideale morele verantwoordelikheid te openbaar. Aangesien dit egter met die oorgrote meerderheid IDVs nie die geval is nie, moet Christene in veral 'n liberale demokrasie daarmee gelief neem dat die meeste IDVs nie bereid sal wees om so 'n ideale morele verantwoordelikheid uit te oefen nie en ook nie deur wetgewing

gedwing kan word om dit te doen nie. Dit neem egter nie weg nie dat Christene ook 'n bydrae kan lewer tot die gesprek oor wat die optimale morele verantwoordelikheid van IDVs in 'n liberale demokrasie is en oor watter wetlike bepalinge vir IDVs nodig is⁵.

Waar die vryheid en outonomie van die individu vir die liberalis prioriteit bo ander waardes het, staan die liefde vir God en die liefde vir die naaste vir die Christen voorop. Vanuit 'n Christelike perspektief besien, is die ideale morele verantwoordelikheid van 'n IDV daarom ook gebaseer op die dubbele liefdesgebod. Die ideale morele verantwoordelikheid van 'n IDV kan daarom ook 'n *sorgende* verantwoordelikheid genoem word: sorg vir die eer van God en sorg vir die welsyn van medemense (vgl. Creyke & Weeks 1985:1; Weckert 1997:183). In meer konkrete terme behels die ideale morele verantwoordelikheid van 'n IDV minstens die volgende:

Waaksaamheid teen die ydelike gebruik van God se naam. Dit beteken dat 'n IDV daarna sal strewe om alle onnodige en lasterlike gebruik van God se naam in die verspreiding van inligting met behulp van die internetdienste wat dit bied, te verhoed. Om dit te kan doen, sal kriteria vir die onderskeiding van die regmatige en onregmatige gebruik van God se naam, geformuleer moet word.

Beskerming van die menswaardigheid van medemense. 'n IDV behoort sover moontlik lasterlike, kwetsende en diskriminerende uitsprake teen spesifieke persone en teen spesifieke groepe in die samelewing van sy internetdienste te weer.

Beskerming van medemense teen misdadige optrede. 'n IDV behoort sover moontlik pogings om met behulp van die internet mense te bedrieg, mense met geweld te dreig, misdaad te beplan of ander aan te stig tot misdaad en geweld, te fnuik.

5 Vergelyk G C de Kruijf (1994) vir 'n dergelike beskouing. De Kruijf beklemtoon ook die noodsaak vir Christene in hedendaagse liberale demokrasieë om "tweemaal te dink" oor openbare kwessies: eenmaal op die grondslag van hul eiesoortig Christelike waardes en 'n tweede keer op die grondslag van "kulturele waardes" wat Christene met nie-Christene deel. Die skrywers van hierdie artikel meen egter dat Christene nie noodwendig die *status quo* van kulturele waardes in die samelewing moet aanvaar nie, maar moet probeer om die waardeconsensus in die samelewing te verskuif sodat dit meer ooreenstem met Christelike waardes.

Beskerming van kinders teen uitbuiting en skadelike beïnvloeding. In navolging van Christus behoort Christene besondere sorg teenoor die swakkeres in die samelewing, insluitende kinders te openbaar. Dieselfde sorg vir die welsyn van kinders behoort ook deur 'n IDV wat die ideale morele verantwoordelikheid nastreef, aan die dag gelê te word. Dit hou onder andere in dat so 'n IDV nie sal toelaat dat kinderpornografie en pornografie in die algemeen met behulp van sy internetdienste versprei sal word nie. Die aanmoediging van dwelmgebruik en die bemerking van dwelmmiddels sal ewe-eens nie toegelaat word nie.

In teenstelling tot 'n morele verantwoordelikheid gebaseer op liberale waardes sal die ideale morele verantwoordelikheid gebaseer op Christelike waardes primêr prospektief van aard wees. 'n IDV wat so 'n sorgende morele verantwoordelikheid openbaar, sal nie wag tot die eer van God deur ydelike gebruik van sy naam op die internet reeds aangetas is, of die menswaardigheid van 'n medemens reeds geskend is, voordat dit ingryp nie. Dit sal by voorbaat probeer keer dat sy internetdienste daarvoor aangewend word.

Die vraag is egter hoe so 'n prospektiewe verantwoordelikheid prakties uitgeoefen kan word. In alle eerlikheid moet gesê word dat -gegee die moeilik kontroleerbare aard van die internet en die huidige stand van tegnologie met behulp waarvan kontrole uitgeoefen kan word - dit slegs in 'n beperkte mate prakties uitvoerbaar is. Dit is nie haalbaar vir 'n IDV om elke stukkie inligting wat daagliks via sy dienste versprei word - selfs nie die inligting wat van 'n openbare aard is - fisies deur mense te laat lees en evalueer nie. Die omvang van die inligtingvloed via die internet is daarvoor net te groot. Daar is wel 'skandering- of filtersagteware' beskikbaar met behulp waarvan inligting geëvalueer kan word voordat dit via die netwerke gekommunikeer word. Met behulp daarvan kan wel die mees ooglopende en ernstige misbruik van die internet geïdentifiseer en geweer word. Dit is egter veel moeiliker om meer subtiele vorme van misbruik met behulp van sulke sagteware te identifiseer, byvoorbeeld die ydelike gebruik van God se naam en die beplanning van misdaad met behulp van kodewoorde.

Behalwe praktiese grense wat aan die kontrole van internetinligting gestel word, is daar ook 'n morele grens. Die vraag is of selfs 'n IDV wat bewustelik daarop uit is om die ideale morele verantwoordelikheid wat hier ter sprake is, na te kom, die morele reg het

om private inligting wat via die epos aan 'n spesifieke persoon of persone gestuur word, te monitor en te weer. Christene behoort ook die reg op die vertroulikheid van persoonlike inligting te respekteer. Dit is eers as inligting aan 'n wyer publiek versprei word en daarom ook 'n groter potensiaal het om skade te doen, dat die kontrole van internetinligting vanuit 'n Christelike gesigspunt besien, onontbeerlik lyk.

Die ideaal is dat skanderingsagteware mettertyd genoegsaam verfyn sal word om redelik betroubaar ernstige openbare misbruik van die internet te voorkom. Daar sal egter altyd inligting oor die internet versprei word wat nie ondubbelsinnig as skadelik gekategoriseer kan word nie – en dus nie vanselfsprekend van die internet geweier behoort te word nie – maar wel deur bepaalde Christengebruikers as ongewens beskou sal word. Die praktiese uitoefening van die prospektiewe morele verantwoordelikheid van IDVs sal ook bevorder word as hulle klassifiseringsagteware ontwikkel wat – soos in die geval van films – gebruikers kan help om 'n ingeligte oordeel oor die geskiktheid van internetinligting, vir byvoorbeeld kinders, te vel. Een manier waarop 'n IDV reeds nou sy prospektiewe morele verantwoordelikheid kan nakom, is om 'n gedragskode vir gebruikers op stel en hulle 'n kontrak te laat teken waarin hulle onderneem om die bepalinge van die gedragskode te eerbiedig. Alhoewel die nakoming van so 'n ooreenkoms moeilik kontroleerbaar is, sal dit wel daartoe bydra dat 'n bepaalde keuring van die gebruikers van die betrokke IDV plaasvind wat die misbruik van die internet teenwerk.

Die prospektiewe weerhouding van skadelike inligting van die internet is die ideaal. In die praktyk sal ook die IDV wat daarna streef om die ideale morele verantwoordelikheid uit te oefen, egter in die huidige omstandighede hierdie verantwoordelikheid meestal eers reaktief kan uitoefen wanneer dit deur gebruikers oor ernstige internetmisbruik ingelig word. So 'n reaktiewe uitoefening van morele verantwoordelikheid kan egter baie effektief wees as dit ondersteun word deur waaksame internetgebruikers wat bereid is om hul eie morele verantwoordelikheid in die voorkoming van internetmisbruik na te kom.

Ruimte ontbreek om uitvoerig aandag te gee aan 'n Christelike beskouing van die optimale morele verantwoordelikheid van IDVs. Daarom word volstaan met 'n paar opmerkings waarin enkele bakens vir 'n meer uitvoerige bespreking opgerig word. Daar is reeds na die onbevredigende situasie ten aansien van die internasio-

nale internetwetgewing verwys. Veral die huidige wetgewing in die VSA is, vanuit 'n morele gesigspunt besien, onbevredigend, omdat dit daarvan uitgaan dat IDVs in alle omstandighede slegs algemene draers van inligting is, en daarom nie aangemoedig word om 'n meer omvattende morele verantwoordelikheid uit te oefen nie. Die vorige wetgewing in die VSA het wel erken dat IDVs die rolle van verspreider en uitgewer van inligting kan speel, maar was in dié opsig onbevredigend dat IDVs soos Prodigy wat bewustelik 'n kontrolefunksie op hul geneem het, juridies meer aanspreeklik was as ander IDVs wat hulself as uitsluitlik algemene draers van inligting beskou het. Na ons mening moet die uitgangspunt van internetwetgewing wees dat alle IDVs ten minste die morele verantwoordelikheid en die juridiese aanspreeklikheid van verspreiders van inligting het. Dit beteken dat hulle ook wetlik verplig moet word om 'n bepaalde minimum kontrolefunksie ten aansien van skadelike inligting wat oor die internet versprei word, uit te oefen – om te verhoed dat slegs IDVs wat vrywillig die kontrolefunksie op hulle neem wetlik aanspreeklik is.

Oor die omvang en aard van hierdie kontrolefunksie sal daar 'n vergelyk tussen voorstanders van liberale, Christelike en ander waardestelsels moet kom. Die instelling van 'n internasionale professionele liggaam vir IDV's sal baie help om sulke onderhandelinge te fasiliteer. So 'n liggaam kan ook mettertyd 'n gedragskode vir IDV's en hul gebruikers opstel en voorstelle oor internasionale wetgewing vir die regulering van die internet maak wat die uitoefening van 'n optimale morele verantwoordelikheid (beide pro-aktief en reaktief) bevorder. Vanuit 'n Christelike perspektief besien, sal daar hopelik konsensus verkry word dat dié optimale morele verantwoordelikheid aan die eenkant eerbiediging van die reg van gebruikers op outonomie, vryheid van uitdrukking, toegang tot inligting en privaatheid, en aan die ander kant 'n inperking van hierdie regte deur die verantwoordelikheid om mense – by uitstek kinders – sover moontlik prospektief teen uitbuiting, vernedering, laster en haatspraak te beskerm, insluit. Christene behoort ook te pleit dat ten minste die volgende riglyne sal geld vir die reaktiewe verantwoordelikheid van IDVs wanneer hulle ingelig word, of self oor kennis beskik, rakende onwettige, skadelike en onweloweglike inligting wat via hul netwerke versprei word:

Waar 'n wet oortree word, behoort die IDV die skepper van sulke onwettige inligting te versoek om die inligting binne 'n

billike tyd te verwyder. Indien nie, behoort die IDV dit self te verwyder.

In gevalle waar 'n ernstige misdaad voorkom kan word, behoort die IDV self die betrokke inligting onmiddellik te verwyder en die toepaslike wetstoepassers in te lig.

Waar 'n persoon skade aangedoen word (byvoorbeeld deur naamskending) moet aan so 'n persoon dieselfde platform gegee word om te reageer.

7 GEVOLGTREKKING

Die gevolgtrekking waartoe ons in hierdie artikel gekom het, is dat IDVs wel 'n morele verantwoordelikheid het om skadelike inligting van die internet te weer. Hulle het hierdie verantwoordelikheid, omdat hulle nie slegs die rol van algemene draers van inligting het nie, maar ook verspreiders van inligting is. Vanuit die perspektief van 'n voorstander van liberale waardes besien, behoort hierdie morele verantwoordelikheid slegs reaktief uitgeoefen te word, omdat proaktiewe maatreels om skadelike inligting van die internet te weer, die prioriteit van individuele vryheidsregte in die gedrang kan bring. Christene behoort die klem eerder op die uitoefening van 'n prospektiewe morele verantwoordelikheid van IDVs om te voorkom dat skadelike inligting via die internet versprei word, te laat val. Hulle kan egter in demokratiese samelewings met liberale grondwette nie verwag dat alle IDVs die ideale morele verantwoordelikheid wat hul voorstaan, sal uitoefen nie. Die uitoefening van so 'n ideale morele verantwoordelikheid kan alleen van IDVs wat spesifiek Christene bedien, verwag word. Hulle kan egter wel voorstanders van die uitoefening van 'n optimale morele verantwoordelikheid deur alle IDVs en van internetwetgewing wat so 'n morele verantwoordelikheid bevorder, wees.

Literatuurverwysings

- Bayertz, K 1995. *Verantwortung: Prinzip oder Problem?* Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Bonhoeffer, D 1998. *Ethik*. Gütersloh: Chr Kaiser/Gütersloher Verlagshaus.
- Britz, J J 1996. Technology as a threat to privacy. Ethical challenges and guidelines for the information professionals. *Microcomputers for Information Management: Global Internetworking for Libraries*, 13 (3-4), 175-194.

- , 1998. Access to Information: The ethical challenges of the information era, in: Pourciau, L (ed), *The Ethics of Electronic Information in the Twenty First Century*. West Lafayette: Purdue University Press, 9-29.
- Creyke, R & Weeks, P 1985. *Duty of care: Law and the direct care worker*. Canberra: Shield Press.
- Davis, W (ed.) 2001. *Taking responsibility: Comparative perspectives*. Charlottesville and London: University Press of Virginia.
- De Kruijf, G G 1994. *Waakzaam en nuchter: Over christelijke ethiek in een democratie*. Baarn: Ten Have.
- De Villiers, D E 2003. Who will bear moral responsibility? *Communicatio* 28(1), 16-21.
- Feinberg, J 1970. *Doing and deserving*. New Jersey: Princeton University Press.
- Fischer, J 1992. Christliche Ethik als Verantwortungsethik?, *Evangelische Theologie* 52(2), 114-128.
- Fischer, J 1994. *Leben aus dem Geist: Zur Grundlegung christlicher Ethik*. Zürich: Theologischer Verlag.
- , 1998. *Handlungsfelder angewandter Ethik: Eine theologische Orientierung*. Stuttgart, Berlin, Köln: Verlag W Kohlhammer.
- Heitman, K 2000. WAIA submission regarding draft framework for proposed Commonwealth legislation. Intyds [beskikbaar].
- Huber, W 1990. *Konflikt und Konsens: Studien zur Ethik der Verantwortung*. München: Chr. Kaiser Verlag.
- , 1991. Rights of nature or dignity of nature?, *Annual of the Society of Christian Ethics*, 43-60.
- , 1992a. Selbstbegrenzung aus Freiheit: Über das ethische Grundproblem des technischen Zeitalters. *Evangelische Theologie* 52, 128-146.
- , 1992b. Strukturen verantwortlichen Lebens: Die Bedeutung Heinz Eduard Tödt's für die theologische Ethik (Vortrag bei der Akademischen Gedenkfeier in Heidelberg am 6. Mai 1992).
- , 1993. Toward an ethics of responsibility, *The Journal of Religion* 73(4), 573-592.
- , 1994. Gewalt gegen Mensch und Natur – Die Notwendigkeit eines planetarischen Ethos, in: Rehm, J (ed.), *Verantwortlich Leben in der Weltgemeinschaft: Zur Auseinandersetzung um das "Projekt Weltethos"*. Gütersloh: Chr. Kaiser/Gütersloher Verlagshaus.
- Johnson, D, 2000. *Computer Ethics*. 3rd edition. New Jersey: Prentice Hall.
- Jonas, H 1984. *The imperative of responsibility: In search of an ethics for the technological age*. Chicago & London: The University of Chicago Press.

- , 1985. *Technik, Medizin und Ethik: Praxis des Prinzips Verantwortung*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Kerr, I 2001. Internet user dependence and the duty of loyalty, in: Rockenbach, B and Mendina, T (eds). *Ethics and Electronic Information. A Festschrift for Stephen Almagno*. Jefferson: McFarland & Company, 166-176.
- Körtner, U H J 1999. *Evangelische Sozialethik: Grundlagen und Themenfelder*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- , 2001. *Freiheit und Verantwortung: Studien zur Grundlegung theologischer Ethik*. Freiburg/Üe.: Universitätsverlag; Freiburg/Br.: Verlag Herder.
- Kress, H & Müller, WE 1997. *Verantwortungsethik heute: Grundlagen und Konkretionen einer Ethik der Person*. Stuttgart, Berlin, Köln: Verlag W Kohlhammer.
- Kuflik, A 1999. Computers in control: Rational transfer of authority or irresponsible abdication of autonomy? *Ethics and Information Technology* 1, 173-184.
- Ladd, J 1991. Computers and moral responsibility: A framework for an ethical analysis, *Computerisation and controversy*. Boston: Boston Academic Press, 664-675.
- Lipinski, T A, Buchanen E & Britz, JJ 2002. Sticks and stones and words that harm – Liability vs. Responsibility: Section 230 and defamatory speech in cyberspace. *Ethics and Information Technology* 4(2), 143-158.
- McKeon, R 1957. The development and the significance of the concept of responsibility, *Revue internationale de philosophie* 39, 3-32.
- Mitcham, C 1987. Responsibility and technology: The expanding relationship, in: Durbin, P T (ed), *Technology and responsibility*. Dordrecht, etc: D Reidel Publishing Company, 3-39.
- Müller, W E 1988. *Der Begriff der Verantwortung bei Hans Jonas*. Frankfurt/M: Athenäum Verlag.
- Niebuhr, H R 1978. *The responsible self: An essay in Christian moral philosophy*. San Francisco: Harper.
- Römel, J 1991. *Theologie der Verantwortung: Zur theologischen Auseinandersetzung mit einem philosophischen Prinzip*. Innsbruck: Resch Verlag.
- , 1996. *Vom Sinn moralischer Verantwortung: Zu den Grundlagen christlicher Ethik in komplexer Gesellschaft*. Regensburg: Verlag Friedrich Pustet.
- Schweiker, W 1993. Radical interpretation and moral responsibility: A proposal for theological ethics, *The Journal of Religion* 73(40), 613-637.
- , 1995. *Responsibility and Christian ethics*. Cambridge: University Press.
- , 1998. *Power, value and conviction: Theological ethics in the postmodern age*. Cleveland and Ohio: The Pilgrim Press.

- , 1999. Verantwortungsethik in einer pluralistischen Welt: Schöpfung und die Integrität des Lebens, *Evangelische Theologie* 59(5), 320-335.
- , 2000. Responsibility in the world of Mammon: Theology, justice and transnational corporations, in: Stackhouse, M L & Paris, P J (eds). *God and globalization, Volume 1: Religion and the powers of the common life*. Harrisburg, Pennsylvania: Trinity Press International.
- Spinello, R 2001. Internet Service Providers and defamation: New standards of liability, in: Spinello, R and Tavani, H (eds). *Readings in Cyberethics*. Boston: Jones and Bartlett, 198-209.
- Tavani, H & Grodzinsky, F 2001. "Is Cyberstalking a Special Type of Computer Crime?" in: Bynum, T et al. *Proceedings of ETHICOMP 2001: The Conference on Social and Ethical Issues in Computing*. Vol. 2. Gdansk, Poland: Wydawnictwo Mikom Publishers, 73-85.
- Van der Ven, J A 1993. *Ecclesiology in context*. Kampen: JH Kok.
- Vedder, A 2001. Accountability of Internet Access and Service Providers – Strict liability Entering Ethics? *Ethics and Information Technology*, 3(1), 67–74.
- Walzer, M 1994. *Thick and thin: Moral argument at home and abroad*. Notre Dame & London: University of Notre Dame Press.
- Weber, M 1994. *Wissenschaft als Beruf 1917/1919. Politik als Beruf 1919: Studienausgabe*. Tübingen: JCB Mohr (Paul Siebeck).
- Web Services 2003. In *Business IT Africa*, 2(7), 11–29.
- Weckert, J 1997. Intelligent machines, dehumanisation and professional responsibility, in: Jaroen van den Hoven (ed), *Computer Ethics Philosophical Enquiry. ACM/SIGCAS conference*. Erasmus University Rotterdam, 11-13 June 1997, 179–188.